

~~K 58172~~

НЧ

п 87219/5

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

5

ТРАВЕНЬ

1940

ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО

В. о. редактора П. Ходченко.
Секретар редакції М. Гільов. Техкерівник С. Білокінь.
Коректор І. Галактіонов.

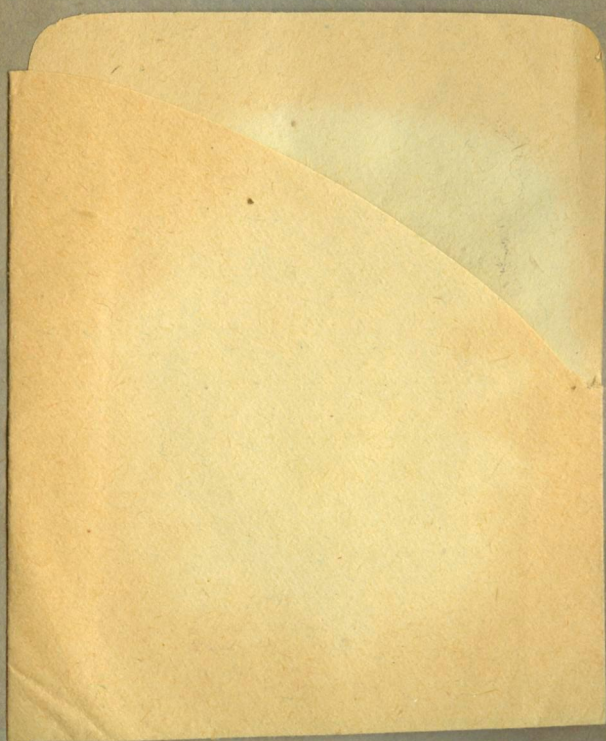
V.N. Karazin Kharkiv National University

0118225

8

Друкарня ім. М. В. Фрунзе, Харків, пров. Фрунзе, 6. Уповноважений Харк. Облліта 11 741. Зам. 304. Тир. 4000. 8 друк. арк. Облік-авт. 10. Пап. ф. 62×94—38 кг. 4. пап. арк. В 1 пап. арк. 61.256 літ. Здано в роботу 10-IV-40 р. Підписано до друку 8-VI-40 р.

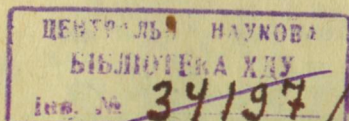
К 5817^А

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
І КРИТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

ОРГАН СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ

5
травень
1940

ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО
КИЇВ · ХАРКІВ

91A

ЗМІСТ

	Стор.
Максим Рильський — Свідання. Єдиний вечір. Поезії	3
Іван Ле — Твердий характер. Оповідання	5
Володимир Свідзінський — Спогад. Поезія	16
Ігор Муратов — Шість ліричних поезій	17
Володимир Гавриленко — Щирість. Роман. (Продовження) . .	19
Микола Баль — Казбек. Поезія	71
М. Хашчеватський — Із біробіджанських поезій	72
Євген Жицький — Оповідання Григоренка	73
Сава Голованівський — Дві поезії	82
Олесь Юренко — Голтва. Поезія	83
Петро Дорошко — Літо. Поезія	84
Арсен Коцбити — Мисливці. Оповідання. З осетинської пере- клада В. Чередниченко	85
Давид Каневський — Берест. Поезія	89
Михайло Стельмах — Заспів. Поезія	90
30-річчя літературної діяльності Максима Риль- ського.	
Привітання	93
✓ Ст. Крижанівський — Максиму Рильському	94
Григорій Левін — Світ поета. Стаття	95
Іван Пільгук — Громадянин, актор і драматург. (До 100-річчя з дня народження М. Л. Кропивницького). Стаття	
В. Кірпотін — Важливі питання літературознавства й критики. Стаття	104 116
Іван Сенченко — Дискусійне зауваження	127

Редакція: П. Ходченко (в. о. редактора), Ів. Сенченко, Ст. Крижанівський
(заступники редактора)

Адреса редакції: Харків, Чернишевська вул., 59. Тел. 7-37-82

Видав Державне Літературне Видавництво

Максим Рильський

СНІДАННЯ

Тараня світиться навпроти сонця —
Чумацька справжня! Хліб — як золотий,
Насичений вітрами степовими
І крайний смуглявою рукою
Мисливця, риболова й косаря!
Баклажка вигляда з трави лукаво —
Попробуй догадатись, що у ній!
Ще кілька огірків — твердих, зелених, —
Оце і все.

Неначе білі пави,
Пливають хмарки у небі. В поліні
Цвіркоче коник. Дівчина далека
Співає пісню рідну та близьку.
Темніє обрій. Добродушний грім
Спросоння заревів, — але над нами
Ще ясно й синьо! О! Дивися: крижні,
В повітрі блиснувши разком перловим,
На озеро спустились польове!

4 вересня 1939 р.

ЄДИНИЙ ВЕЧІР

Скільки, скільки споминів гарячих!
Хвої запах чистий і гіркий,
Крила птиць на сонці і на хмарах,
Скрип возів, далекий обрис міста,
Вечора рожевого розлив ...

Підмерзало, застигало, склилось,
Між дерев повнішала луна,
Виростали тіні і надії —
І торішнє листя ворушилось
В узлуватих коренях дубів.

Лиш один такий буває вечір
У людини кожної в житті,
Лиш один раз так німіє серце
У солодкому передчутті,
Що годиться щастям називать.

Голоси дитячі так лунали,
Як лунають тільки на весні,
Тихий дзвін котився по узлісся
І льодок, ламкий і дзенькотливий,
Під твоєю ніжкою тріщав.

Ми зайшли удвох в якусь пивницю
Чи їдальню. Фікус та герань,
І фіранки, і тараня жовта,
І горілки чарка контрабандна —
Все навіки в пам'ять увійшло.

Ти себе за грішницю вважала,
Чужомужня чесная жона,
І були в словах твоїх звичайних,
В поцілунку крадено - короткім
Листя й хвої пахощі гіркі.

17 березня 1938 р.

Іван Ле

ТВЕРДИЙ ХАРАКТЕР

Одної вересневої доби все й сталося. Життя довгі роки готувало цю подію, її дійових осіб, героїв.

Герой—Петро Гринюк. Старий одинак гуцул, плотар і дроваль у минулому. Шість десятків і шість років прожив, ніхто слова якогось, то більше доброго, не сказав про нього вголос. Тепер говорять. Інколи говорять не все, а буває—що й більше як треба. Але, факт події стався, про неї розповідають. І це була правда, її не заперечиш.

З кількох розповідей про подію на шпилі карпатської гори „Маричейки“ беру тільки чотири: розповідь полоненого поручника колишньої польської армії Жозефа Яжича, який проклинав „пся крив хлопа нещасного“ Петра Гринюка; розповідь Саміла Ворохтая, мисливця Черногір, що, розповідаючи, реготав на все узгір'я і запевняв, що він не все ще й знає. Розповідь молодиці з далекої полонини в горах над Черемошем. Та розповідь бійця з Червоної Армії, що перший з радянських людей ступив за поріг обсерваторії і дружньо потис міцну старечу руку Петра Гринюка.

І всі вони приблизно так сказали:

Петро Гринюк може і вмер би незнаний, мовчазний і самотній, як самотня смеречина в скелі. Був замолоду плотарем на Черемоші, дровалем на схилах Черногір, а на старість—сторожем обсерваторії на горі „Маричейці“ пішов. Роки і поневіряння трохи сутулили ставну колись постать Гринюка і збагачували життєвий його досвід.

Мав уяву про справжніх „революціоністів“ виключно з розмов науковців обсерваторії. Революціонери за тими розмовами здавалися гіршими за гірших опришків-розбишак. Та в розмови не втручався і своїх поглядів на те не висловлював. А сторожем був дбайливим, за це тримали його беззмінно понад десяток років при обсерваторії.

На піднебесному шпилі Карпаття, на голій верховині гори „Маричейки“ стоїть сумна на зовні кам'яниця. Округла вежа збоку, диким каменем личкована, скидається на старовинний мінарет мусульманської мечеті. За мечеть же могла б правити сама центральна кам'яниця, що найновітнішим стилем

будови здатна була слугувати і покоюми розніженому в родовитих замках графу Радзивілу, і бійницями для зовсім сучасних кулеметів та, навіть, гармат. Кам'яниця очепірилася похилим причілком, неначе округла вежа от-от зіпхне її з шпиля. І хмари Карпаття, здіймаючись ранками з долин Черемоша, полошуть зчорнілий камінь будівель. І слизнуть стрункі лінії скупих карнизів, пруги холодних кутів та пласко-го даху кам'яниці.

Обсерваторія.

Петро Гринюк не вередував роботою. Робив усе, всюди встигав, не відаючи достотно, яку користь людству приносить тою ретельною службою обсерваторії. Коли пани „обсерватори“ (так про себе називав він науковців) часом збиралися поодиночі, чи й гуртом і спускалися з верховини на долину, зникали в обшарах бескетів і лісів, не завжди поверталися, а обсерваторія безлюдніла потроху, Гринюк і самотній не сумував. Вилазив на плаский, завжди вогкий дах, з нього на драбинчасту вежку і так з найвищої точки на „Маричейці“ висловлював своє презирство на адресу „обсерваторів“:

— Проваліться... Плювати на вас має пан Петро Гринюк! Волілисте йти — ідіть, хоч і безвісти йдіть...

Брав бінокль — він цілком урозумів переваги цього апарату над своїм приношеним зором. І подовгу роздивлявся, як слалися Чорногори, немов у безвість поринаючи в туманну імлу світових просторів. Поміж засніженими шпилями гір блукали хмари, а внизу роїлося омріяне життя. Отак і вік зживає, мріючи про якісь, бодай куценьке газдівство, про полонину й кілька хвостів худоби на ній. З піднебесся огляне чорні прірви лісів, неначе прорізаних завмерлою блискавкою ламкого Черемоша, пошукає уявні полонини і зітхне:

— Далебісь учулася трембітонька полонянська... Газдує люд!

І кілька день живе у роздумах, навіяних з долини.

В таких роздумі одного разу й застав його на скелі невідомий чоловік: молодий і змучений. Знайомлючись, назвався Славеком, відомим Славеком, що його „революціоністом“ прозивала вся земля. На верховини слава про нього доходила, навіть Гринюк те чув з розмов „обсерваторів“. Він був остільки ж страшним в уяві Гринюка після тих розмов, як і привабно добрим, бажаним. Може саме в цій людині приховані сили, що зломлять жажну приреченість бездвірних, знедолених плотарів. Недарма ж пани поміщики, офіцери і жандарми злостяться на Славека, намагаються зловити, з людьми розрізнити і на смерть прирекли. Таких Славеків за пазухою ховати слід від всякого ока поліційного і Гринюк приховав у комірчині, при своїй кімнаті.

Кілька день минули спокійно. Славек пізньої ночі виходив на повітря, шукав приховане місце і так висиджував годинами,

міркував. З обов'язку сторожа Петро Гринюк вночі обходив навколо кам'яниці і насмілювався розшукати Славека, словом перекинутися. Думки й старого почали ще більше напосідати, а хто ж їм і ради дасть, як не цей уславлений Славек.

— Сумуєте, пане Славеку. Спускали бись, ласкаві будьте, на долину. Певне, кобіту маєте молоду, діток файних двойко біля неї...

— Не гоніть, газдо, там таке розпочалося.

— А що саме? Чекалисьмо кінця... а пан мовить про початок...

Славек зітхав і з каменя зводився, як міг найпростіше пояснював:

— Війну з німцями розтіяли наші недорікі правителі, може чулисьте, товаришу Гринюк...

„Товаришу Гринюк“... — про себе повторив старий Петро. Мимоволі зняв капелюх з орлиним пером та костками. Він чув, як зле говорять пани „обсерватори“ про це слово — „товариш“. Чув і не смів допитуватися в них, а серцем відчував родинну теплоту у тому слові.

— Кажете... товаришу Гринюк, а сами, певно, гадаєте: який він мені товариш? Старий, нікчемний Петро Гринюк. На панській роботі, в наймах вік змарнував... Дякувати пану астрономові, сюди на „Маричейку“ забрав у сторожах довікувати життя... товариш Гринюк...

Тихо і сумно засміявся. В руках перекидав капелюх, і костки оздоб на стріці шелестом цокотіли одна об одну. Чорне небо горіло зірками, голубило спокоєм і гірським холодом сковувало непокриту, лису, з посивілими кущами чуба, голову. Петро не надівав капелюха, зажурено вслухався:

— Кожен трудящий є товариш трудящому.

— Ох, правдонько моя нене, яка жесь красна ти на слові!

Він уперше чув ці слова. Неначе сама заворожлива і зимна ніч гірська ласкала шепотом і слух і душу старого. Славек розповідав про все, чого не знав Гринюк, а не знав він багато і немилосердно допитувався.

... Дружину Славека схопила поліція. Обіцянками і погрозами жадає від неї дізнатися де муж ховається. Між людей чутку розпускають, що жінці смерть приречена, коли не з'явиться в поліцію її муж Славек. А він потрібен для революції, для народа потрібен... І про твердий характер більшовиків надто голосно сказав — могли підслухати спритні пани „обсерватори“.

— Краще втікти вам з такими думками...

Втікти йому в чужу країну зовсім легко. Ось тут спуститися цими урвищами на південь і... прощай поліція. А що потім станеться з дружиною? Та і не в ній одній справа. А хто людям про правду тую красну нагадувати буде, коли б революціонери всі втікали з свого краю?..

Все Жаб'є й Косів, і прилеглі полонини поліція на ноги зняла. Трембіти на гвалт волають, по полонинах хорти полюють за Славеком... А там війна! Пани правителі не втямлять у яку діру виплигнути геть, мов собака, що нашкодив у чужому дворі...

Славек розповів і про війну, розповів і про більшовицьку Україну та Росію. І по тій розповіді Гринюк добрав потроху, чому „обсерватори“ частіше спускалися на долину й убранне своє військове, давно занедбане в гардеробах, тепер повдягали, нафталіном смердять. Дехто й зовсім не повернувся з долини — війна...

Тиха кімната Гринюка і ранок, як немовля, непорочний. Старий збирався прилягти після нічної варті. Замість молитви, до сну йдучи, встиг кілька разів прошепотіти: „товариш Гринюк“.

І зовсім щиро здивувався, коли озброєний посмішкою й кольтом до кімнати зайшов капітан-астроном. З тою ж посмішкою обдивився кімнату, не поспішав з неї, доки його застали й інші офіцери та поліція з долини.

Що мав чинити старий Петро? Міг би вийти геть — не велено. Капітан-астроном жартувати собі дозволив біля старого, темного чоловіка.

— Жартуєте, проше пана астронома, а мні жесь би до вітру вийти дозволили.

— Нех пан сторож терпить. Від того характер сі твердіє.

— А так, твердіє, дяка богові святому. О тім і науку маєте, ласкавий пане астрономе... — за звичкою згоджувався Петро.

Прибулі офіцери і поліціанти, що притьмом заскочили до кімнати з молодим метеорологом-практикантом, не дали докінчити цікавої розмови сторожа з директором обсерваторії, капітаном-астрономом. Навіть не привіталися до сторожа. Практикантові парко. Близенький світ: за ніч і ранок спуститися на долину і офіцерів устигнути на „Маричейку“ до схід сонця привести.

Капітан-астроном коротко, як команду подав запитання:

— Де він... тен опришко, большевік?

— Слава господу Ісусу... Про кого пан ласкавий мовить? — спробував старий незрозуміти, злегка примружуючи очі. І рясні зморшки на чолі ледь-ледь пом'ягчили вираз лиця. Всього лиш на хвилину...

В руці капітана-астронома ворухнувся кольт, а очі встромилися, як на нововиявлену зірку в туманностях небесних просторів. Старому від того забракло сміливості вдавати незнайку. Він зрозумів, що пани офіцери діяли навірняка, задалегідь знаючи від практиканта про дорогого гостя в комірчині Гринюкової кімнати.

— Чи не про пана Славека питає ласкавий пан астроном? — невинно спохватився Гринюк. І на цей раз зморшки бороз-

нами прописали все його застаріле в негоді лице. Неначе за лихим капризом різбяр з Криворівні, всю твар, як заношений гаман на ремінний очкур стягнуто. Тільки очі горіли в щілинах та ніздрі ледь-ледь ворушилися.

— Проше... Нехай пан уступить до комірчини й розбудить пана Славека. Певне спить... пан опришко...

А далі мовчки міркував:

„Де ж твій характер, до якого привчав товариш Славек? І що допоміг би йому зараз нехай найтвердіший характер? Отож радив йому втікати на чорний Черемош, плотарем стати, доки прийдуть червоні... якщо й справді про їх прихід не вигадав сам Славек... Ну ось тобі, твердий характер...“

Тим часом розчинилися двері з комірчини. Стрімголов з'явився Славек і ошелешені нападники оступилися на мить. Хтось навмання стрілив спереляку. Задзвеніло й посипалося скло з шибки в єдинім вікні кімнати. Знов постріл. Капітан-астроном у вікні вхопився за Славека, та з вікна меткий удар у перенісся кулаком відкинув капітана геть, як гумову ляльку. Лялька з смачним і відчайдушним крекотом брязнула потилицею об кований міддю пруг дверей з комірчини. Спочатку сіла щільно біля дверей, а потім, з тваринним стогоном простяглася на підлогу. Кольт випав з руки, з туш потекла непотрібна вже мазка.

З вікна почувся вигук Славека:

— Більшовизм безсмертний, блазні ви нещасні!..

Вікно з кімнати сторожа височило над крутим і страшним урвищем гірським. Славек пірнув у отворі вікна і Петро Гринюк з жахом уявив собі той смертельний стрибок. Але, ні стогону, ні шелесту обрушеного каміння в урвище ніхто не почув. Ніби ненажерливий хижак, ковтаючи непомірну жертву споживи, вдавився нею й заляк.

Поліціанти рвонули надвір, офіцери теж за ними. Поручник Жозя Яжич з дверей повернувся й прихватив оторопілого Гринюка, випхнув його в руки поліціантам.

Навколо кам'яниці, як пси на загубленому сліду звіра гаяли. До урвища, лягаючи зазирали, знайшли стоптаний черевик утікача, до слідів на брилах каменю принохувалися. Вгорі, за чотири метри від землі, в стіні кам'яниці також різко чорнів отвір розбитого вікна з кімнати сторожа. Обривок з одягу Славека сирітно висів на цяхові.

Ця пригода на тихій-мирній обсерваторії, вкрай збентежила старого Петра Гринюка. Поліціанти встигли його зв'язати, кілька разів штовхнувши при тому. Та не до нього було їм. Лаштувалися, як би найобережніше спустити на долину труп капітана-астронома. А з долини звістку принесли засапані жовніри: більшовики в Яремче настигли!..

Більшовиків народ хлібом-сіллю зустрічає, на втікачів-поляків шляхи показує охоче.

Пани офіцери занепокоїлися, про Славека менше турбувалися, навіть неоглянуті льохи кам'яниці сяк-так пройшли — там з початку існування кам'яниці нога людська не ступала. Панами офіцерам було чого непокоїтися. Адже вони ще на горі „Маричейці“ і спуститися з неї на долину теж потрібен час.

Красунь поручник, Жозя Яжич, стоїть на тому, щоб не брати на долину пана капітана. Поховати його тут біля обсерваторії і на тому руки собі розв'язати.

— Пан поручник забув-есь, же більшовики й на сю то верховину „Маричейки“ дістануть і труп пана капітана сі наругу матиме від них... Але ж, і на похову его час потрібен. А тен опришко може причаївся десь у тих запліснявілих льохах...

Слушність зауваження полковника ще більшої турботи надала панами офіцерам. Тоді то й було зроблено паном поручником геніальну пропозицію:

— Пана капітана покладієм зверху на пласкому дахові, проше паньство офіцерів. Під стіни кам'яниці зарядити піроксилін і зірвати обсерваторію з трупом і з... льохами. Пан астроном хцѣл умерати з гонорем поляка, бим не віддавати *twierdza wiedzy i nauki*¹ до рук большевицьких комісарів. Ніякий опришек большевик сі не вціліє навіть у льоху.

Порада просто й скоро вирішувала становище і всяк її, не помисливши, сприйняв. Відпадає клопіт з тим трупом волочитися. Треба втікати! Втікати від Червоної Армії десь на Буркѣт, на Гриняву. І заклад не стане трофеєм для більшовицьких комісарів. Втікаючи від них, кожен ладен був навіть землю запалити, або в космічну безодню зіпхнути її, не дісталася б тільки більшовикам. Бо чує душа шляхетська, що його нога не ступить більше на цю землю.

Гарячково закладався піроксилін під трьома кутами кам'яниці, під круглою, мечетеподібною вежею. До акумуляторної шкатули розмотувалися дроти — пани офіцери готували чергову руйнацію в краю.

Петро Гринюк мовчки ходив за жовніром на мотузці, як ведмідь у цигана на ланцюзі. Усе це на його очах коїлося. Не важко й йому зрозуміти до чого ладнаються і що мають робити офіцери з закладом знань і науки. Старече серце ниділо. Той заклад він будував. Будував Данило Кругляк, будувала вдова Софія, брати Заводнюки будували, будував народ. Невже зруйнують? Остільки приладів, страшних і слухняних, на золото краю придбаних, як свідчить про те чутка між людьми. Певне ті прилади потрібні державі, коли на них витрачаються великі кошти, навіть у такий державний скруті. У круглій вежі стоїть „пан рефрактор“, як звали обсерватори

¹ Закладу знань і науки.

красуню машину. Старого Петра вона бавила краєвидами зірок та місяця. Невже зруйнують?..

А поза всіма цими думками гостро ворушилася й ще одна: не міг Славек так скоро зникнути з шпиля. На голому бескетті, на схилах „Маричейки“ до перших кущів рослини Славекові немає де приховатися. Навіть шкереберть котитися з верховини,—й на те потрібен час. Лишається тільки урвище... Або ж—льохи... Невже зруйнують?

На дах будівлі, потіючи, зносили труп капітана. Гостре бажання втікати підганяло кожного. На полковника позирали, нагадували:

— Мусимо поквартитися, пане пулковніку. До вечора маємо на долині стати і до Чарного Черемоша на Буркут до ранку вирушити.

— Так, просе пана поручніка. Руйнуюте кам'яницю.

— Слухам пана пулковніка!

— Стривайте! — заперечив Гринюк.

— Пощо, нещасний хлопе? — обернулися перелякані офіцери до сторожа.

— Бодай би оступилися десь. Еж камінь з кам'яниці, коли догори ся на хвилюк зніме від тамтеї міни, тєраз і на долину поверне, вас усіх потовче на вурду, прошу ласкавих панів офіцерів...

Володарі зброї і Гринюкової душі презирнулися. З підніжжя виміряли поглядами кам'яницю, неначе виважили кожен камінчик, що з неї летітиме в небо, а потім „на вурду“ товктиме їхні молоді життя.

— Розв'яжіть хлопа за те мудре попередження,—звелів полковник, внутрішньо струснувшись від одної гадки про вибух. Та ж зірвати обсерваторію він конче мусить.

— Ге-ей ти... мудрий газда! Маєш заробити собі... житте.

— Як то, голубчику наш, паночку?

— Геть, лайдак! Пулковник жечи посполітей Польської не потшибує хлопських поцілунків... Він потшибує діла, служби вірної своєму панству!..

Петро Гринюк, як стояв навколішки перед полковником, так і завмер. Заробити життя! То вже йому приречена смерть? Якою ж то службою його заробиш у цього жорстокого рицаря вогню й крові? Німий жах обнімав істоту. Скорбота і покора пролягли в численних зморшках на обличчі. Старий чекав страшного присуду полковника.

Полковник вагався. На кам'яниці довго затримував погляд, неначе далекий екскурсант. Нарешті дійшов таки до обсерваторії і, зачарований її зовнішньою величчю на цім бескетті пустельного гірського шпиля, не міг відірвати очей. Гринюк відчув глибоке зворушення в грудях, ладен був багато простити полковникові за краплину людяності, що світилася в тому погляді.

„Значить і офіцерові шкода такого надбання...”

Та офіцер ніби відгадав ту думку старого, різко перекинув очима на Гринюка:

— Ну! Пан газда хце жити, хце мати злоті?

— Хцялем, проше бардзей ласкавого пана, ой... як хцялем...

І пан полковник ласково згодився подарувати спільникові Славека Петру Гринюкові життя, тільки б він за тее зірвав обсерваторію, коли панове офіцери спустяться на долину.

— Зірвати? — широко здивувався Гринюк. — Абим кебети мні вистарчило, міг би сі всю „Маричейку” на свинорії обернути, проше пана офіцера. А чи ж сам тоді життям тотим скористаюся... Хіба під камінь тамтой присісти, — в роздумі домірковував старий. Такої щирості навіть надитячому непорочному лицю ніколи не спостережав пан полковник.

Йому на швидку руч показували, як діяти з приладом. Гринюк уважно слухав, де треба — діловито перепитував і, нарешті, взявся обома руками за рубильник на шкатулі акумулятора:

— Отак, з усенької сили натиснути тра? — запитав востаннє і вдав, що справді розігнався натиснути.

Присутні жахнулися. Дехто впав з усіх чотирьох під камінь. Полковник схопився за голову:

— Стій, божевільний, пся крев!..

Гринюкове серце торжествувало. Йому пощастило налякати панів офіцерів. В його руках страшна зброя, щоб розквитатися з офіцерами за Славека. На полковника дивився наївно здивованими очима, а рук не зняв з прилада.

— То най пан полковник знак якийся подасть, жеби потрапив я коли маю натискати цее диявольське начиння.

— Не треба знаку, бовдуре нещасний... Ледве не загубив кілька офіцерів. Діждеш ночі, коли й перед себе нічого не бачиш, тоді й натискай, а ми всі двері в льохи позамикаємо. Та не вигайдай раніш випробовувати, а чи тего розбишаку Славека з льохів рятувати... Ранком я сюди загін жовнірів надішлю з паном поручником... Навідаєтеся, пане поручнику. І... видасте хлопцу двадцять п'ять злотих за щирю службу, коли все буде зроблено як слід. А ні... стріляйте на місці і сами виконаєте завдання...

І пішли. На Гринюка озиралися. А він стояв у тій же позі, не випускаючи з рук жахного приладу.

Чи захистить його самого ця вбога брила каменю, коли вся обсерваторія зрушить саме в цей бік? Може пошукати зручніше місце? Або втікти, як Славек?..

— Куди втічеш, нещасний Петре? На долину маєш тільки їдну стежку... А що, як справді Славек не в урвищі загинув, а десь у льохах? Газда - домовий тотам йому лоскоче, з світу зводить, тут я, Петро Гринюк, націлився, щоб і тіло мучене шматтям розкидати з камінем по верховині. Двадцять п'ять злотих матиму й життя собі заощаджу на тому...

Обдивився навколо себе. Боязко випустив рубильник і на дроти з острахом повів очима. Ото через них з бцієї невеличкої шкатули помчить диявольська сила, що зруйнує обсерваторію, таки вб'є Славека. Вона може помчати не дочекавшись вірнотинного натискування Петрового. А взяти й... одірвати дроти? Щоб хоч поміркувати... Присей бог, тільки б пошукати кращого місця до схови свого дорогого життя, на світ милий ще раз поглянути, на полонини й букові та смеречинні ліси в долині...

Коліном притис до кам'янистого ґрунту скриньку і відірвав геть один дріт. По тому додивився, що тільки відкрутивши мідного баранчика, дріт зовсім вільно зняти. Те й зробив з другим дротом і глибоко зітхнув. Тоді пішов навколо шукати зручнішого місця захисту. Рачкував по бескетті, до крові руки обдирав, постолі на цурки рвав, але жив останнім життям і Славекові давав жити. Хвилинами забував чого лазить по бескетті, відпочивав і злегка гукав:

— Товаришу Славек! Славек...

А рій за роем думки у голову перлися. Тяжко ставало голові. Мимоволі шептали засохлі уста:

— Війна, товаришу Гринюк! Проклята війна й руїна... Коли більшовики з Москви, з Києва, з Донбасу не прийдуть нас ослобонити, то тая війна геть знищить край. Польське панство само не вміє газдувати і продає нарід ангельським та франським капіталістам, оптом і вроздріб продає, каже товариш Славек. Для того й війну затіяли... Прецінь же йде Червона Армія, іде ж вона помагати краю. Пани втікають і, втікаючи, руйнують... І те сказати: чуже воно їм, і обертається на руїни та попелища, як від шаленої помсти. А чи ж буде нагода й мені, мужикові, помститися над паном?..

Петро Гринюк давно вже не сидить на камені. Як добрий газда, він ходить з кімнати в кімнату, з кабінета в кабінет обсерваторії. Там стілець до столу підсуне, апарат чохлом прикриє, чи спітніле вікно протре. Надворі ще був день. Під обома залізними дверима в льохи подовгу вистоював, гукав і прислухався, щиро переконував, що він один-однісінький на „Маричейці“, а льохи мовчали, тільки луна сумно гула в них, коли Гринюк каменем стукав у замкнені залізні двері...

У башті кількома поверхами обійшов навколо „пана рефрактора“. Біля складної апаратури клопотався, вдаючи чванливого пана астронома. Він був тут повний господар. Міг узяти обух і гатити ним досхочу по оціх нікельових і чорнокрицевих коліщатах, колесах, підоймах і рурах. А по шліфованому склі начиння варто б ударити навіть не обухом...

Запищала миша далеко-далеко десь унизу, під „паном рефрактором“, чи на дні збентеженої свідомості. Гринюк озирнувся навколо — присмерки обнімали гору. Верхнім коритарем пройшов з башти просто на плаский дах центральної

кам'яниці і вперше відчув, який лютий холод панує на „Маричейці“.

Труп капітана - астронома знов нагадав Гринюкові про дійсність. Невблаганна ніч поквапно насувалася.

— Дроти вимкнуті, ніч надходить... — угодос побідкався Гринюк, щільно застібаючи гаптований кептар.

Але не пішов униз, не поспішав. Стояв над змокрилим і нікчемним трупом капітана, вслухався, як загостила й на „Маричейці“ ніч. Вона, як повинь, залила спочатку смугу Черемоша, потім мальовниче озірце „Маричейки“. На захід ще жевріло уденяшне багаття, а з долини знімалася темінь і раптом захлиснула, залила...

— То що ж, товаришу Гринюк: руйнуватимеш обсерваторію — руйнуй. Руйнуй, товаришу Гринюк! Більшовики з Жаб'єго почують вибух на „Маричейці“, дякуватимуть за старанність, товаришу Гринюк. А як же, подякують! Панам польським, скажуть, слугував десятки літ, з „пана рефрактора“ порох тричі на день змітав, а більшовикам руїни з нього віддаси... А вони своїм життям, життям чесних людей накладають, щоби тебе, товаришу Гринюк, від тотої наволочі шляхетської звільнити, край очистити від гнилизни і від війни нарід урятувати... Га? Руйнуй! Може й Славек справді в льохах захлинається від цвілі... Чи не за тебе ж гине, чи не тобі про твердий сталінський характер більшовиків розповідав і гіркоту душі послаблював, як дитину втішав? Руйнуй...

Так і ранок його застав прихиленого біля стіни, у відволоженому одязі і з бентежною душею. Ледве розігнувся і збагнув, що коїться з ним, де він. До шкатули - акумулятора попростував, збиваючи каміння неслухняними ногами. Шкатула стояла така ж вогка, як і одяг на Петрові. Дроти валялися на тому ж місці, де їх покинув Петро звечора. А ранок яснів, от-от зійде сонце там далеко десь, звідки йдуть безстрашні люди з зіркою на кашкеті й твердим характером у серці.

Узяв дротину, крайок її помацав клопітно і, мов п'яний, пішов угору, до будинку. Ним заволоділа зараз інша, невідома до того сила. Кинув дріт, до кабінету астрономії поспішив. Нашвидку взяв бінокль і найпростішим виходом опинився аж на даху. Біля вихідних дверей зверху в спеціальнім гнізді - комірчині стояв великий прапор польської держави, дбайливо намотаний Петром на ратище. Біле, блакитне, червоне полотнище і чорний хижак-орел...

З драбинчастої вежі Гринюк вирішив востаннє поглянути на полонини, що просинаються від сонячних променів і лунких трембіт, на запалені сонцем верховини Чорногір, на туманове дихання ламкого Черемоша. Забув за тим, що має ще зробити найвідповідальнішу справу. Поволі й терпляче обдивлявся кожному гіллячку віковичного бука чи гінких сме-

речин, шукав на латках полонин у легкому тумані першу овечку. Ніхто йому не заважає — дивись, милуйся і зітхай...

На знайомій стежці, в останніх кущах рослини, на верховину „Маричейки“ поспішали озброєні вершники. Не важко було впізнати серед них поручника Яжича. Він вимахував рукою з кольтом, як і в небіжчика астронома, і немилосердно гнав конину по крутій підоймі-стежці. По тому спинився. Далі вже не можна було цією стежкою погнати конем. Поручник вирішив поквалитися пішки найпростішою стежкою. Доки жовніри в'язали коней у кущах, войовниче збурений поручник уже дерся на верховину. То йшла Гринюкова смерть.

— Нехай карають, кати прокляті, — безнадійно погодився Гринюк. — Нехай руйнують сами, але тільки після моєї смерті. Петро Гринюк теж має той... характер! А може це добро усе належить нам, людям...

Очі відірвав від бінокля, повів ними на скляну баню вежі, на плаский дах, на труп...

Тої ж хвилини зійшов з драбинчастої вежі на дах і, не міркувавши, попхнув труп капітана - астронома по вогкому асфальту до краю даху. За краєм було урвище — туди й дорога бридкому капітану.

Завзято пропихав задубіле тіло крізь бильця поруччя. Не подивився вниз, не вслухався в шум падіння. Ускочив у двері і схопив великий польський прапор. Зубами і... до коліна — обірвав блакитне і біле полотнище з чорним хижакон-орлом. Лишив на ратищі тільки червоне полотнище і поніс на драбинчасту вежу. Струмкий вітер верховинський умить розгорнув проти сонця червоне полотнище над головою в старого. Спокійно й впевнено припинав Петро Гринюк червоний прапор у знайомих гніздах для нього на вежі. Полотнище запарусило на вітрі, кілька разів спускалося над заклопотаною головою, ласкалося і потішало, збиваючи капелюх з орлиним пером та костками.

Старий ніколи не переживав більш урочистої хвилини свого життя, як оця. Присів з непокритою головою під трепетним червоним стягом, на польських вояк, що дерлися в кручах, без бінокля поглянув.

— Ідіть, кати! Товариш Гринюк умиратиме під прапором людської волі...

Про цю хвилину поручник Жозя Яжич згодом так розповідав:

„... до обсерваторії нам лишалось півгодини ходу. Правду мовити, то була шалена хода в камінні. Іден жовнір раптом побачив більшовицький прапор на обсерваторії. Трохи засильний покрик жовніра спинив нас:

— Пане поручнику! Спізнилисьмо... Обсерваторію захопили більшовики!..

Як офіцер армії польської, мусів давати раду не тільки собі, а й жовнірам... Признаюся, вилаявся: — Ах дябли, псяча мати вас родить... але ж то, проше, евентуальне була реакція. Далей мав спокій команду жовнежам дати: „До коней, панове жовнежі! За ойчизну, марш-марш на долину!..“

Петро Гринюк не чув нічого, а тільки бачив і зрозумів. Обома руками схопив ратище прапора і якомога вище зняв його у себе над головою. Ще погрозовіше для ворогів заполоскалося у струменях верховинського вітру червоне полотнище. Ніби гнався з ним Петро Гринюк за вершниками, що в страшнім шалі, ризикуючи скрутити собі і коням голови, втікали від червоного прапора з чужої їм „ойчизни“.

Аж надвечір Петро Гринюк самотній спустився до своєї кімнати: неvistачало сили далі триматися на ногах. За запертими в комірчині дверима товкся Славек.

— Матка божа, Славек!

— Одмикай, товаришу Гринюк! Гади замкнули на всяк випадок, коли брали труп капітана. Мені висіти на руках було невесело в вікні, мусив повертатися через вікно до комірчини, коли ви всі вискочили надвір за мною...

Лютий, 1940 р.
Київ.

Володимир Свідзінський

СПОГАД

Старезний сад стоїть, бувало,
Мов задурманений дощем,
А я лежу під темрявим кущем,
Де теплої землі сухе кружало,
І слухаю із захисту свого
Дошу спокійного слова:
Ніхто ж не скаже нам того,
Що добра крапля дощова —
Від лепету її тихішає земля...
Ось милий брат мій віддаля
Мене гукає в неспокою...
Ні, не озвуся: потаю
Задуму й самоту мою,

І все, що зріло самотою.
Приходить сон... недовго сплю.
Як хміль, дивочні в'ються звуки...
Чи то де грають, чи кують?
Ах, спати ще! Та вже обачні руки
Беруть мене, голублять і несуть,
Жадні, привикливі уста
З мого обличчя вільгу п'ють...
Я розтуляю очі: яснота!
Упрістріль сонце протинає клен,
І іскриться обризканий ромен,
І вся доріжка — золота!

1939 р.

Ігор Муратов

ШІСТЬ ЛІРИЧНИХ ПОЕЗІЙ

ЗУСТРІЧ

Здрастуй, друже! Скільки років
ми не бачились з тобою ...
Знов густою пеленою
цигарковий висне дим,—
і тече розмова звільна
про недавнє і про давнє,
а надворі — вісник травня —
невгамовний перший грім.

Кажуть люди, що з літами
все долає мудрий спокій,
і в красі його жорстокий
не знайти минулих мрій,—
може й нам з тобою, друже,
час горіти рівним світлом,—
не жалкуючи за літом,
зустрічати сніговій !?

Ти смієшся. Ти не віриш —
бо в годину і в негоду
ти пройшов огонь і воду,
і не зглянувсь, як зима
ледве чутно, ледве видно
підійшла і непомітно
буйних кучерів торкнулась —
посріблила крадькома.

А тобі здається й досі,
що перейдені дороги,
що боління і тривоги
пережитих нами літ —
всі надії потаємні,
всі гіркі розчарування —
ще не вечір, а світання,
ще первоцвіт — а не цвіт...

ТІЛЬКИ ТУТ...

Тільки тут, над рівниною моря,
коли сонце вечірнє згаса,
обіймає моє серце суворо
недоторкана чиста краса.

Глянь же, подруго, поглядом щирим,
щоб навік я про сумнів забув —
і в усе неймовірнє повірив,
і усе незбагненнє збагнув.

* * *

Не ходи по гравію сухому
під моїми вікнами до моря,
не співай пісень своїх рибальських,
до човнів на берег ідучи,—
я не рівня вітру штормовому,
і мене розщелини суворі
і бездонні урвища не кличуть
мандрувати скелями вночі.

Не ходи... Та хто ж це, як і завше,
заспівавши дзвінко серед ночі,
по сухому гравію до моря
під моїми вікнами пройшов,
і шляху - дороги не питавши,
в темну ніч за голосом дівочим
полетів я вітру навперейми ...
заспівай же, заспівай ізнов!!

Падають зорі пухнасті,
білі, безшумні, ясні...
Місяць ліворуч — на щастя
з темряви світить мені.
Вірю йому — і не вірю,
гляну — і знов одвернусь,—

може всміхається щиро
він не мені, а комусь?!
Може ця зоряна злива,
срібна тонка пелена —
тільки омана зрадлива,
тільки уява нічна?!

САДИ МОЇ, РЯСНІ МОЇ...

Сади мої, рясні мої,
стеги мої кохані...
стоять березові гаї
у сніговім тумані.
Дивлюсь, не вірячи собі,
що полюбив я щиро
і прісик вікна голубі,
і безгоминь Сибіру...

Та вітер холодом війне —
і зледеніють зорі,—
ви не розрадите мене,
красуні білосніжні!
Бо, сумно дивлячись на вас,
згадаю мимоволі —
південний степ, весінний час,
і сонце, і тополі...

ПРОЩАННЯ

Не кажи мені більше ні слова,
і щасної путі не бажай,
подаруй лиш хустину шовкову,
як дарують в піснях напрощай.
Хай у полі шовкова хустина,
наче стяг прошумить на вітру,—

може з нею до тебе прилину,
може кров нею з чола зітру...
Та овіяний димом і пилом,
не забуду, йдучи крізь бої,
що здала моє серце зігріла,
незрадливій сльози твої...

Омськ, 1940 р.